

به نام خداوند جان و خرد
کزین برتر اندیشه بر نگذرد

مسئولیت ناشی از فعل غیر و جایگاه آن در رسیدگی به پرونده های قصور پزشکی

Liability arising from another's act and its role in medical malpractice cases

دکتر حمید عطاران
متخصص جراحی عمومی و کارشناس پزشکی قانونی
کارشناس ارشد حقوق جزا و جرم شناسی

فروردین ماه ۱۴۰۳

طرح چند نمونه از موارد مسئولیت ناشی از فعل غیر در حوزه پزشکی

پرونده شماره ۱ (مسئولیت متخصص بیهوشی در قبال قصور تکنسین بیهوشی)

آقای ۶۹ ساله ای جهت عمل جراحی سرطان روده پس از بستری در بیمارستان به اتاق عمل آورده می شود و بر روی تخت جراحی در اتاق شماره ۴ قرار می گیرد. تکنسین بیهوشی مراتب آمادگی جهت شروع کار را به متخصص بیهوشی که در آن لحظه در اتاق شماره ۶ در حال بیدار کردن بیمار دیگری در پایان جراحی بوده است، اعلام می کند. متخصص بیهوشی دستور شروع بیهوشی را به تکنسین می دهد و اعلام می دارد که خود پس از بیدار شدن بیمار حاضر، جهت ادامه کار در اتاق شماره ۴ حضور خواهد یافت. تکنسین به اتاق شماره ۴ برگشته مراحل تزریق داروها و القای بیهوشی را آغاز می نماید. سپس اقدام به تعبیه لوله تنفس در نای بیمار می کند و جراح نیز عمل جراحی را شروع می نماید. لحظاتی بعد دستگاه بیهوشی افت میزان اکسیژن خون و اختلال در ریتم ضربان قلب بیمار را نشان می دهد که توسط تکنسین به متخصص بیهوشی اطلاع داده می شود. متعاقباً و همزمان با حضور متخصص بیهوشی بر بالین بیمار، وی دچار ایست قلبی شده علیرغم عملیات احیاء فوت می کند. در حین عملیات احیاء متخصص بیهوشی محل لوله تنفس را چک می کند که متوجه می شود لوله بجای نای در داخل مری قرار داده شده است و لذا ریه بیمار تهویه نمی شده است.

در کمیسیون پزشکی قانونی، پزشک متخصص بیهوشی بابت فوت بیمار بر اثر لوله گذاری نادرست مجرای تنفسی که توسط تکنسین بیهوشی انجام شده بود، مسئول شناخته شد.

پرونده شماره ۲ (مسئولیت متخصص زنان در قبال عملکرد ماما)

خانم ۲۵ ساله در ماه نهم حاملگی با شروع دردهای زایمانی در زایشگاه بستری می شود و مراتب از سوی ماما به متخصص زنان مقیم در بیمارستان اطلاع داده می شود. متخصص زنان دستور مانیتورینگ ضربان قلب جنین و ادامه روند زایمان طبیعی را می دهد. مراحل نزول جنین و پیشرفت زایمان بطور طبیعی طی می شود اما پس از ورود سر جنین به قسمت انتهایی کانال زایمانی، افت متناوب ضربان قلب جنین در تراسه های مانیتورینگ مشاهده می شود. موضوع سریعاً توسط ماما به متخصص زنان اطلاع داده می شود تا در صورت صلاحدید جهت سزارین اورژانس اقدام گردد. با اینحال متخصص زنان دستور تغییر وضعیت مادر باردار و ادامه روند زایمان طبیعی را می دهد که توسط ماما انجام می شود. نهایتاً نوزاد با آپگار ۳-۲ به دنیا می آید و مشخص می شود علت افت مکرر ضربان قلب جنین، پیچیدگی بند ناف در اطراف گردن وی بوده است. نوزاد پس از چهار روز به دلیل عوارض آسفیکسی زایمانی فوت می کند. در کمیسیون پزشکی قانونی متخصص زنان به علت عدم ختم فوری حاملگی از طریق سزارین هنگام مواجهه با افت مکرر ضربان قلب جنین، بابت فوت جنین مسئول شناخته می شود و ماما که تحت نظارت پزشک و طبق دستور وی عمل می کرده و تابع او بوده است، تبرئه می گردد.

مسئولیت ناشی از فعل غیر

بطور کلی از نظر حقوقی، اصل بر **مسئولیت شخصی** است، بدین معنی که هر فرد مسئول اعمال خویش است و نباید فردی را به دلیل خطا یا تقصیر دیگری مورد بازخواست قرار داد. با این حال این قاعده در مواردی تخصیص خورده و قانون‌گذار، یک شخص را مسئول جبران زیان حاصل از فعل دیگری قرار داده است.

برخی مصادیق مسئولیت ناشی از فعل غیر در قوانین موضوعه

– ماده ۱۷۱ قانون اساسی مبنی بر مسئولیت دولت ناشی از اشتباهات قاضی

– قانون مسئولیت مدنی

ماده ۷: مسئولیت سرپرست نسبت به فعل صغیر و مجنون

ماده ۱۱: مسئولیت ادارات دولتی و موسسات وابسته به شهرداری‌ها در قبال خسارات حاصل از عملکرد کارمندان آنها که ناشی از نقص وسائل بوده باشد.

ماده ۱۲: مسئولیت کارفرما نسبت به خسارات ناشی از فعل کارگران که در حین انجام کار یا به مناسبت آن ایجاد شده باشد.

برخی مصادیق مسئولیت ناشی از فعل غیر در قوانین موضوعه

– قانون مجازات اسلامی

مواد ۴۳۵ و ۴۶۳ مبنی بر مسئولیت عاقله در قتل

مواد ۴۷۰ تا ۴۷۷ و ۴۸۴ و ۴۸۷ در مورد مسئولیت بیت‌المال در مواردی از جمله قتل خطای محض، قتل عمد در صورت مرگ یا فرار قاتل یا نبود امکان انتساب جنایت به شخص معین، دفاع مشروع در برابر مجنون، خطای حاکم،

...

برخی مصادیق مسئولیت ناشی از فعل غیر در قوانین موضوعه

- ماده ۳۸۸ **قانون تجارت** مبنی بر مسئولیت متصدی حمل و نقل نسبت به فعل دیگران
- مواد ۱۱۲ و ۱۱۳ **قانون دریایی** در خصوص مسئولیت متصدی حمل و نقل دریایی ناشی از عمل کارکنان
- مواد ۹ و ۱۳ **قانون بکارگیری سلاح** توسط ماموران نیروهای مسلح در موارد ضروری، مبنی بر مسئولیت نیروهای مسلح و یا فرمانده در خصوص پرداخت دیه و جبران خسارات وارده به اشخاص بیگناه مقتول یا مجروح شده توسط ماموران در حین مأموریت

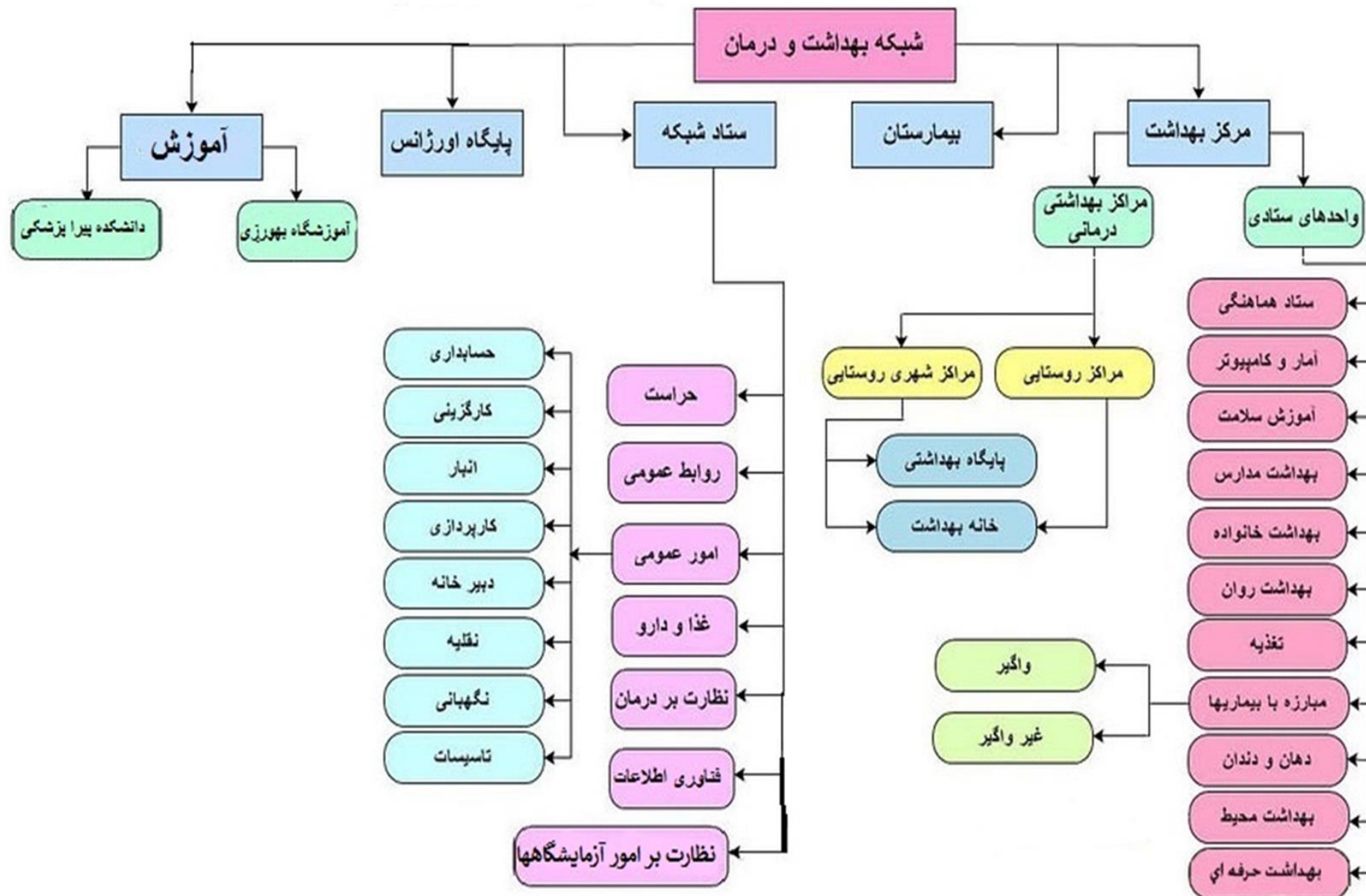
مسئولیت ناشی از فعل غیر در حوزه پزشکی

در حوزه پزشکی نیز اصل بر مسئولیت شخصی است و هریک از شاغلین حرف پزشکی در محدوده شرح وظایف و حدود اختیارات و صلاحیت های خود مسئول نتایج و عواقب عملکرد خویش هستند.

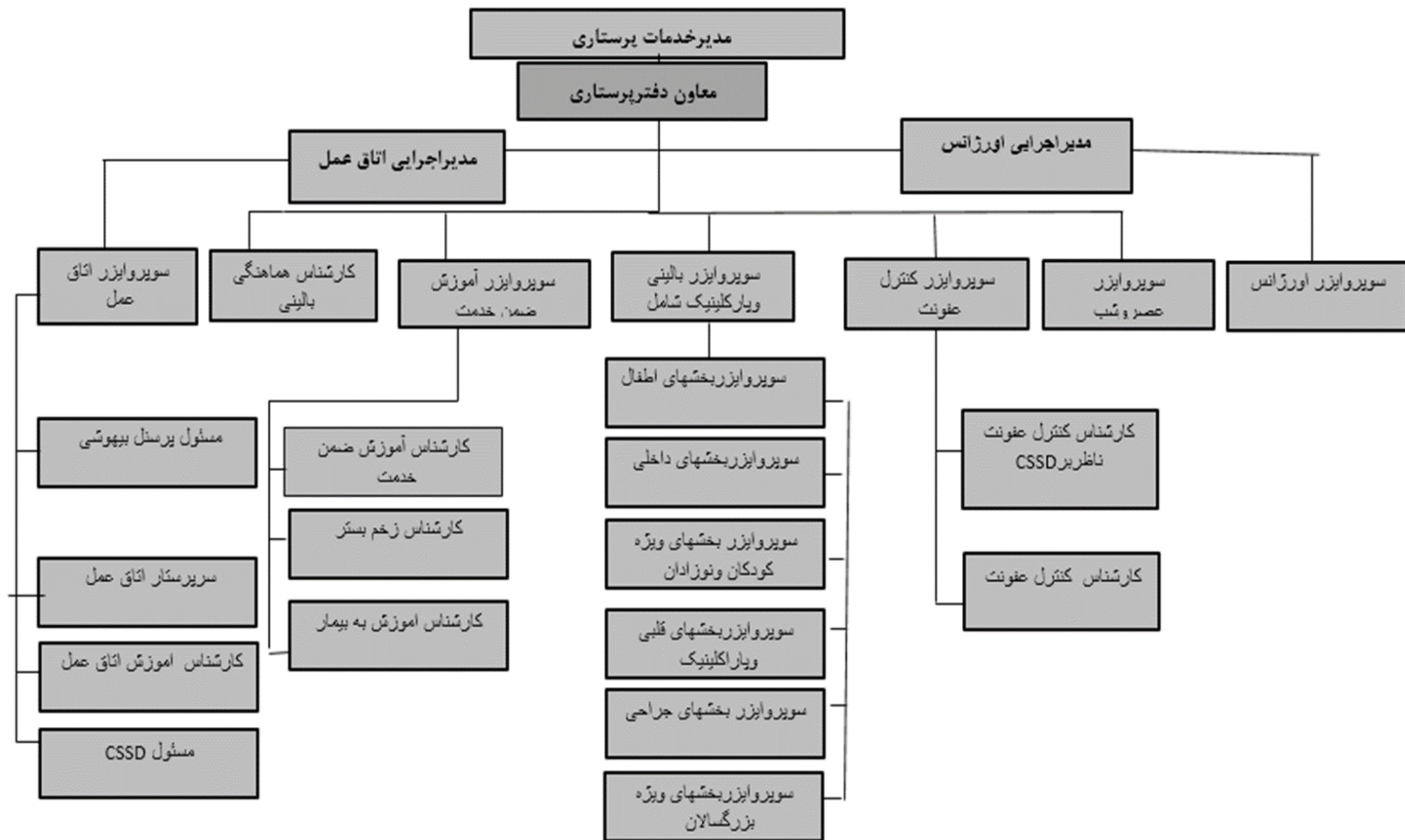
با اینحال وجود سلسله مراتب شغلی و نوع روابط بین گروه های مختلف صنفی باعث می شود تا برخی از آنان در فعالیت شغلی خود تابع بعضی دیگر باشند.

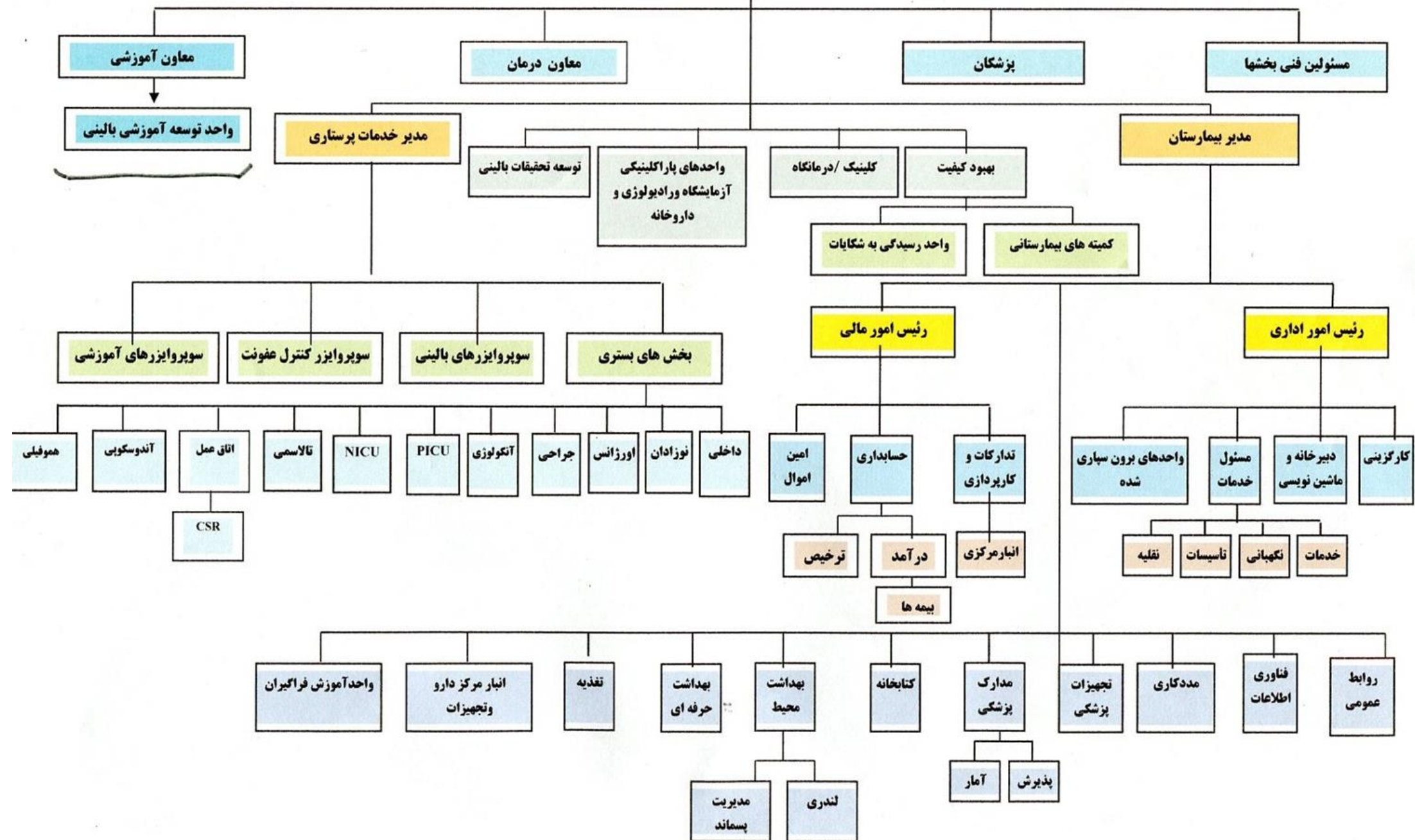
ساختار درهم تنیده نظام بهداشت و درمان

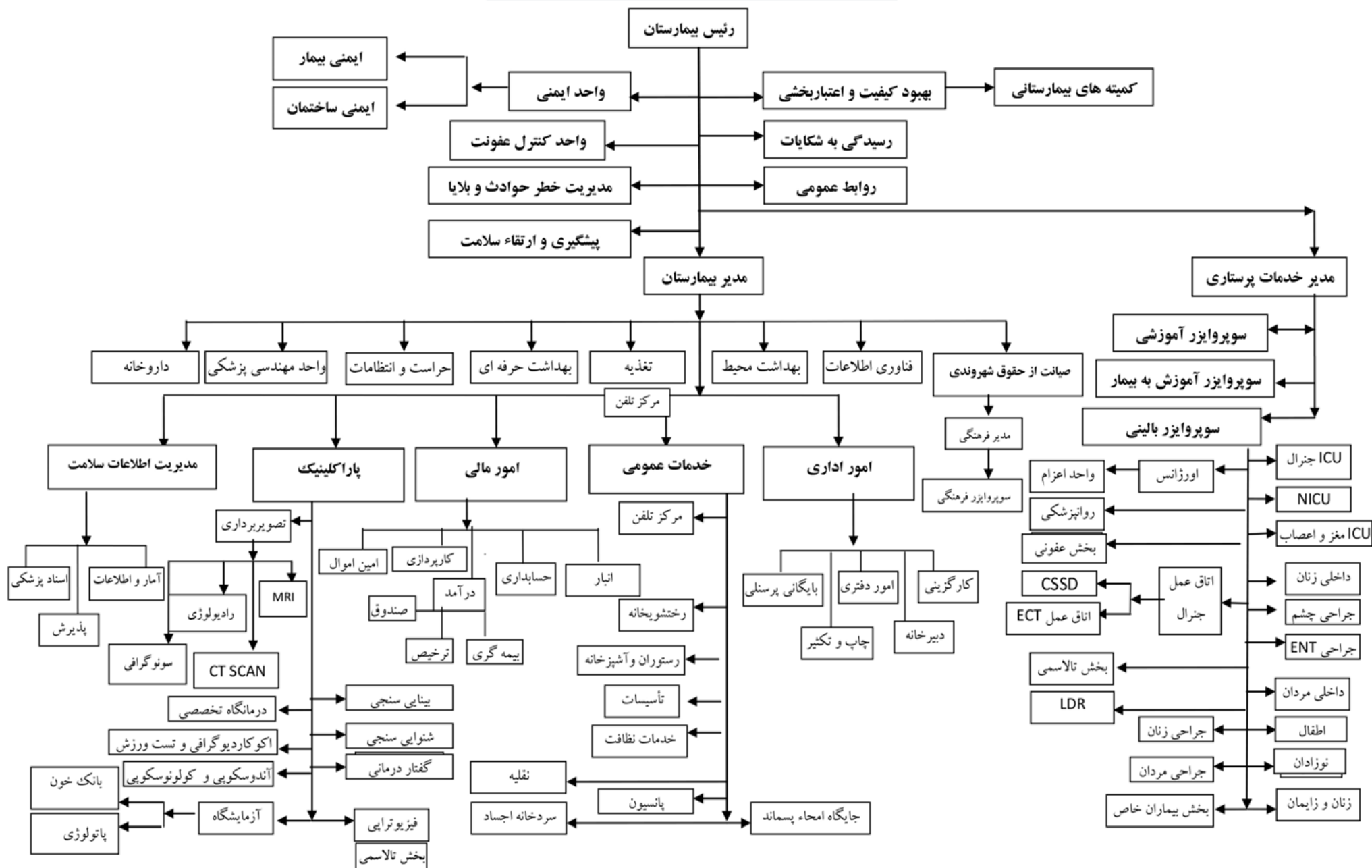
چارت سازمانی دفتر پرستاری مرکز آموزشی درمانی نمازی

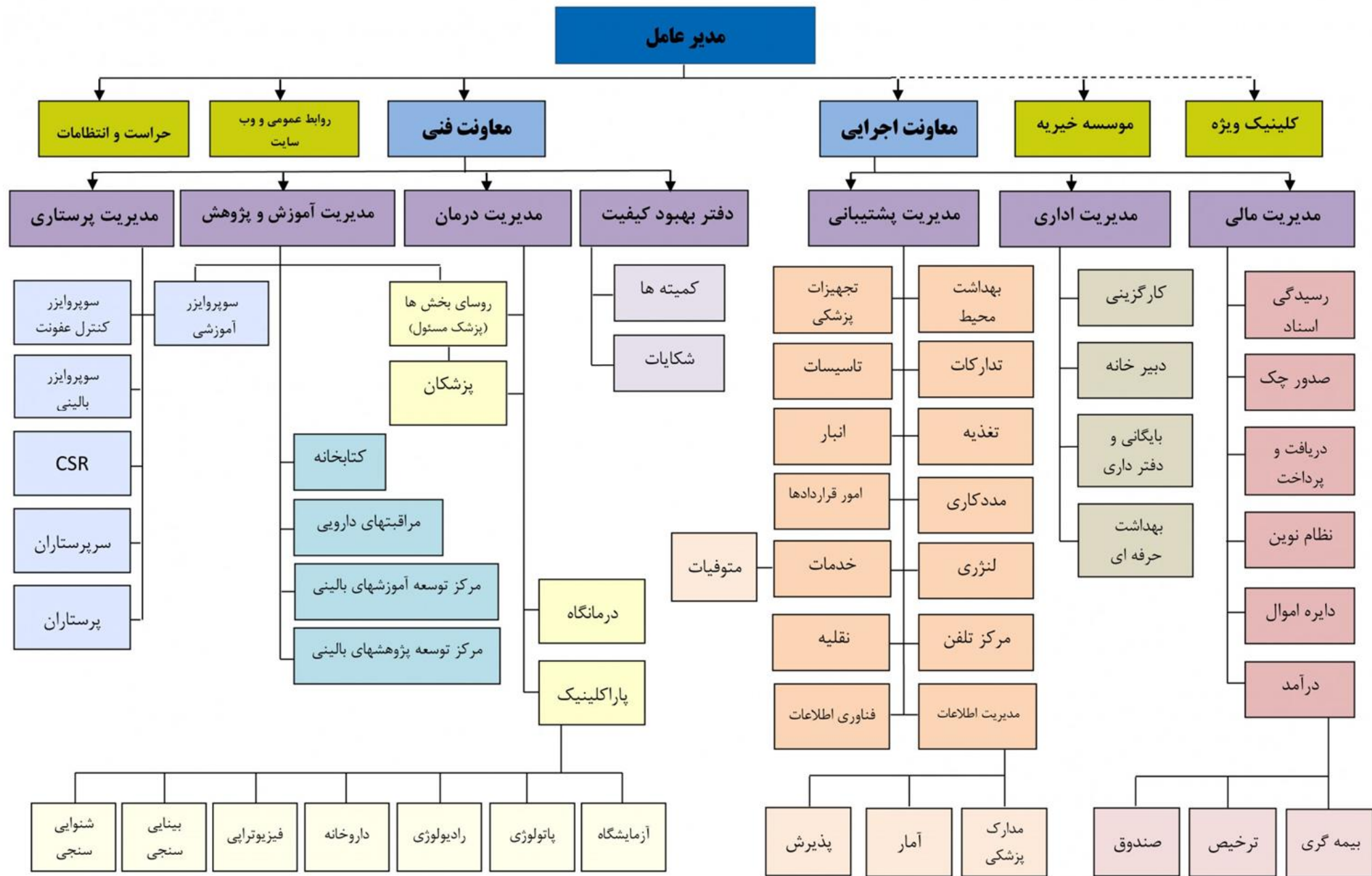

رئيس بیمارستان

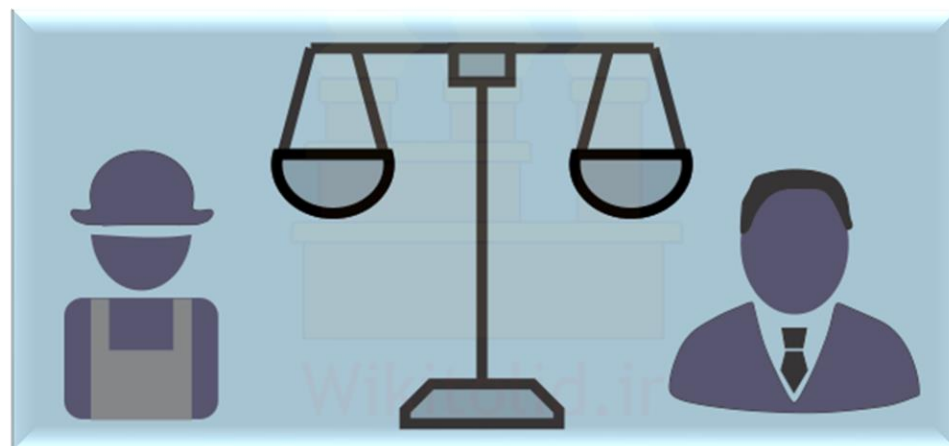

نمودار سازمانی بیمارستان شهید آیت الله قدوسی نهاوند

مسئولیت کارفرما نسبت به خسارات ناشی از فعل کارگران

تعهدات
کارگر و
کارفرما
در مقابل
یکدیگر

شرایط تحقق مسئولیت کارفرما نسبت به خسارات ناشی از فعل کارگران

۱- وجود رابطه کارگر و کارفرما

تعریف کارگر: مطابق ماده ۲ قانون کار «کارگر کسی است که به هر عنوان در مقابل دریافت حق السعی اعم از مزد، حقوق، سهم سود و سایر مزایا به درخواست کارفرما کار کند.»

تعریف کارفرما: طبق ماده ۳ قانون کار «کارفرما شخصی است حقیقی یا حقوقی که کارگر به درخواست و به حساب او در مقابل دریافت حق السعی کار میکند. مدیران و مسئولان و به طور عموم کلیه کسانی که عهده دار اداره کارگاه هستند، نماینده کارفرما محسوب میشوند و کارفرما مسئول کلیه تعهداتی است که نمایندگان مذکور در قبال کارگر به عهده میگیرند...»

شرایط تحقق مسئولیت کارفرما نسبت به خسارات ناشی از فعل کارگران

۲- ورود زیان در حین انجام کار یا به مناسبت آن

مسئولیت کارفرما در قبال اشخاص ثالث هنگامی به وجود خواهد آمد که زیان وارده از سوی کارگر در حین انجام کار و یا به مناسبت آن باشد.

۳- سببیت عرفی

برای آنکه کارفرما مطابق ماده ۱۲ قانون مسئولیت مدنی در قبال زیان ناشی از عمل کارگر مسئول شناخته شود، باید بین زیان حاصله و عمل کارگر رابطه سببیت عرفی وجود داشته باشد و خسارت قابل انتساب به فعل یا ترک فعل کارگر باشد.

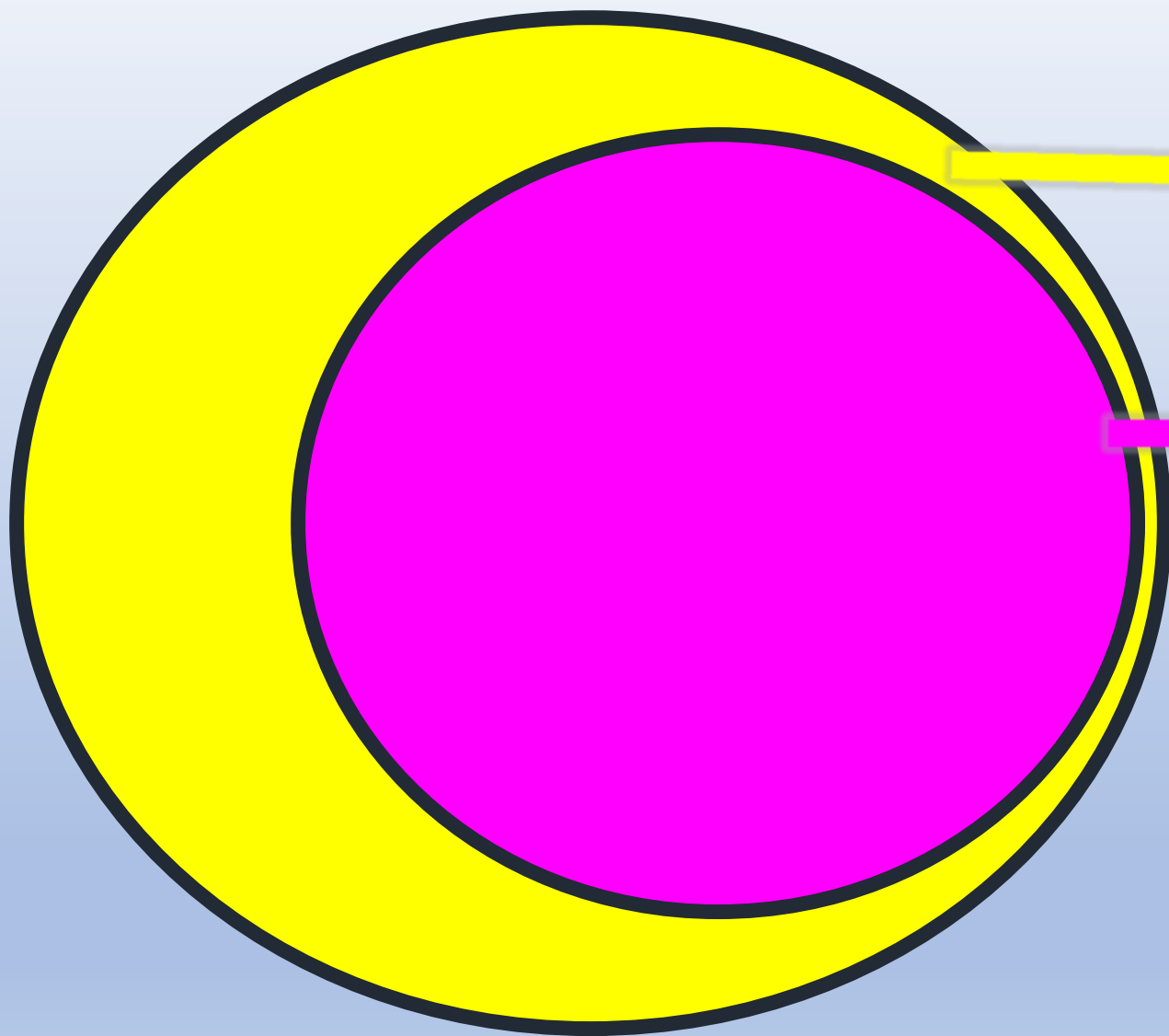
مسئولیت متبوع ناشی از عمل تابع

مسئولیت متبوع ناشی از عمل تابع دقیقاً و عیناً همان مسئولیت ناشی از عمل غیر یا مسئولیت کارفرما ناشی از عمل کارگر نیست و مقصود از آن، این بوده که در مواردی که حقوق به شخصی اقتدار میدهد تا عملی را به دیگری محول کرده و فعالیت مزبور را کنترل کند، شخص مزبور مسئول خساراتی است که از فعل شخص تحت کنترل حاصل شده است، حتی اگر در قانون به عنوان مصداق ذکر نشده باشد

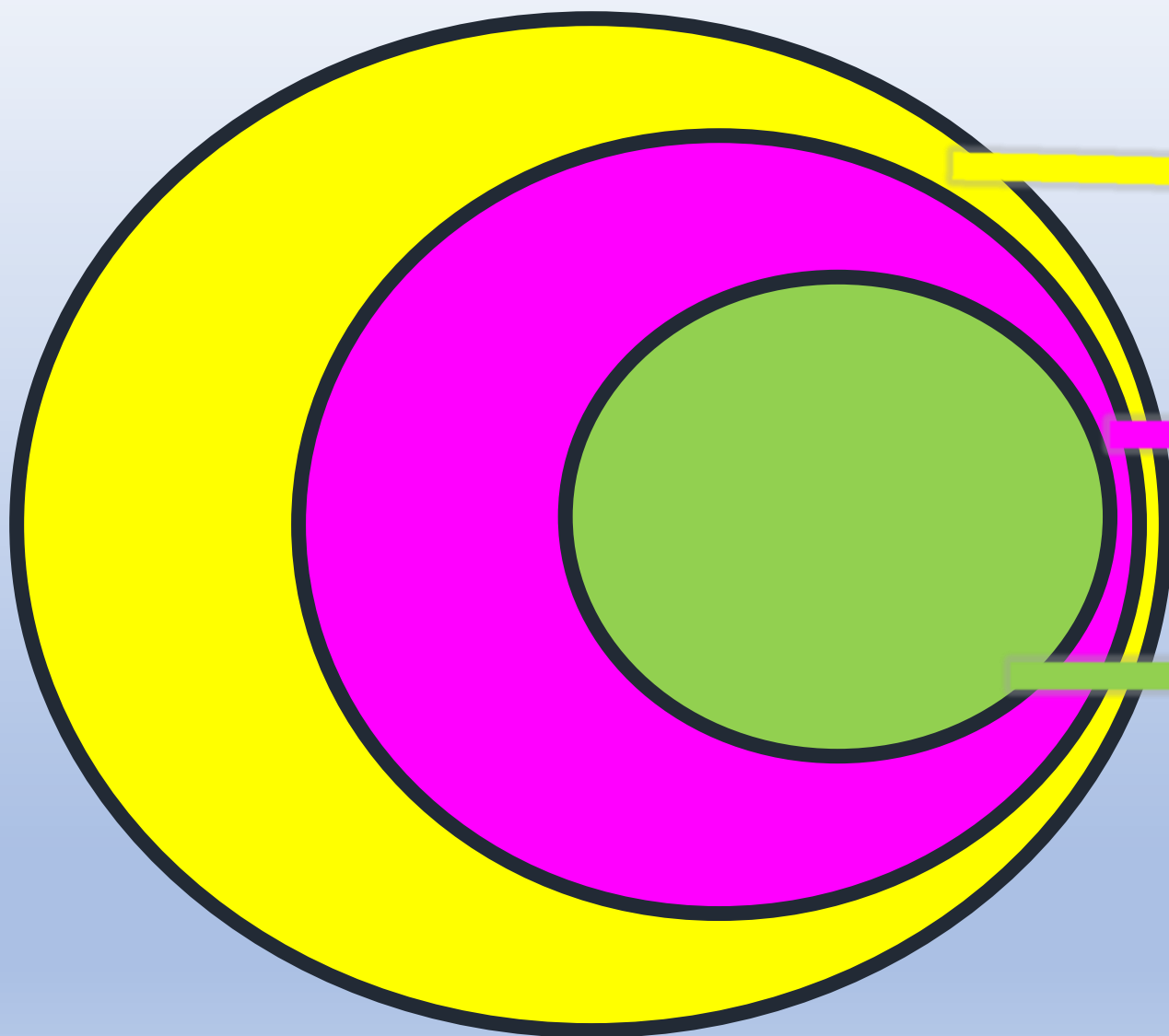

مسئولیت ناشی از فعل غیر

مسئولیت ناشی از فعل غیر

مسئولیت متبوع ناشی از عمل تابع

مسئولیت ناشی از فعل غیر

مسئولیت متبوع ناشی از عمل تابع

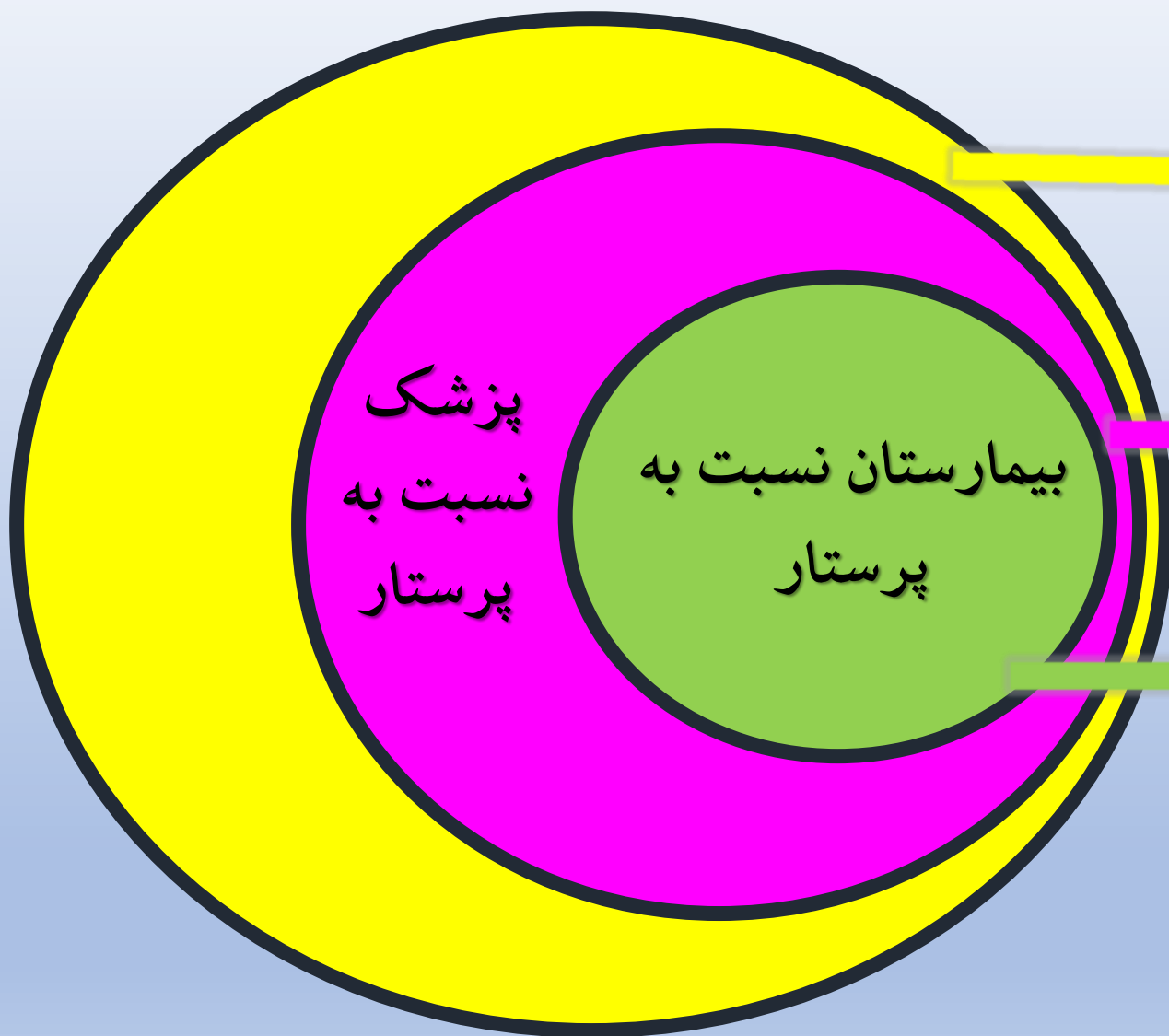
مسئولیت کارفرما ناشی از عمل کارگر

بیمارستان نسبت به
پرستار

مسئولیت ناشی از فعل غیر

مسئولیت متبوع ناشی از عمل تابع

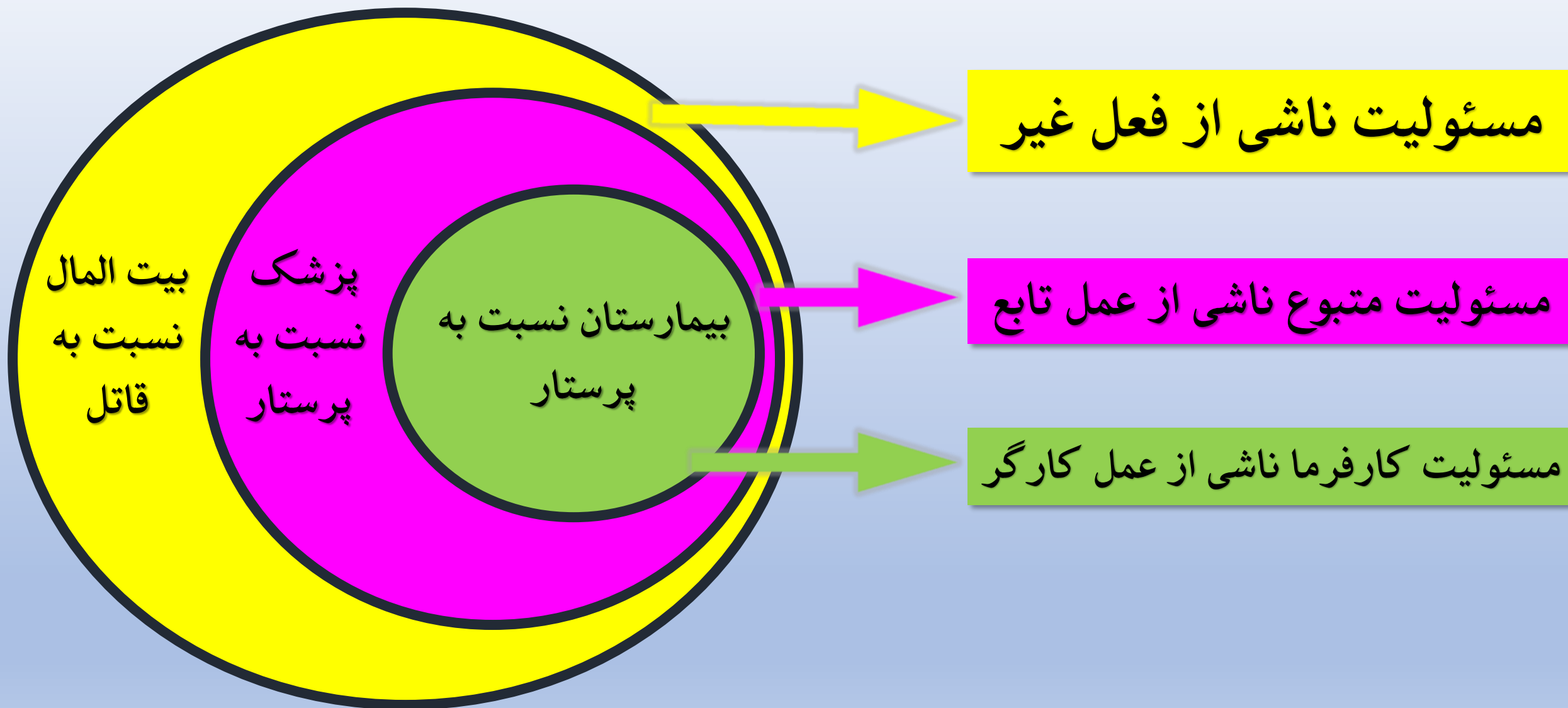
مسئولیت کارفرما ناشی از عمل کارگر

مسئولیت ناشی از فعل غیر

مسئولیت متبوع ناشی از عمل تابع

مسئولیت کارفرما ناشی از عمل کارگر

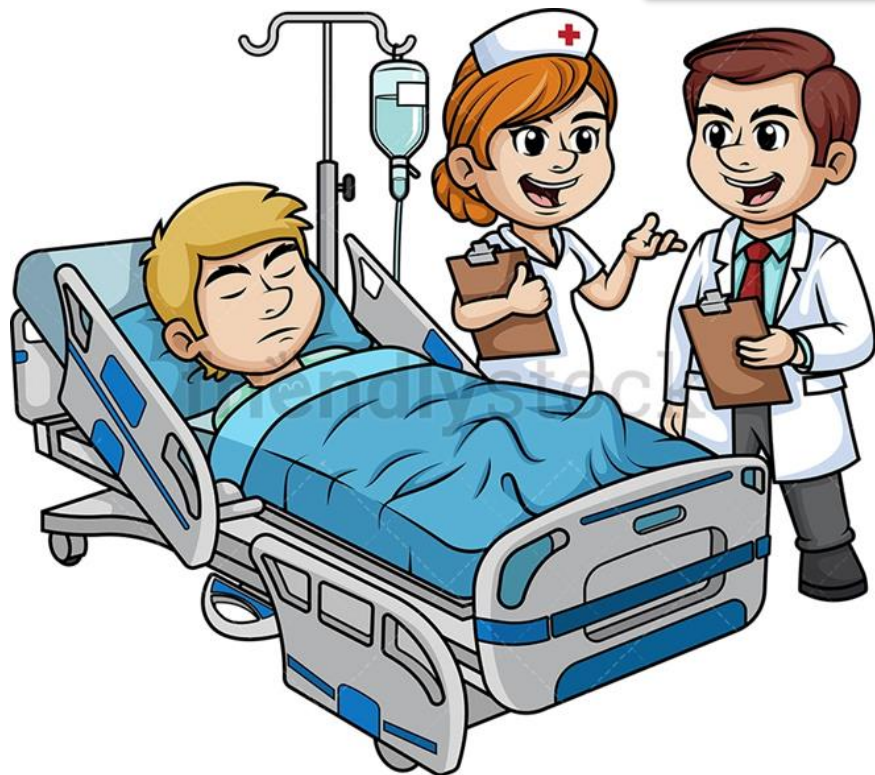

رابطه پزشک و پرستار

رابطه شغلی بین پزشک و پرستار مطابق حالات زیر قابل تصور است :

رابطه پزشک و پرستار

الف- هنگامی که پرستار در حضور پزشک و مستقیماً تحت هدایت و نظارت وی اقدام به انجام امری به شیوه دیکته شده توسط پزشک می نماید و یا اقدامی را که جزو وظایف پزشک است و در حیطه مسئولیت شغلی پرستار نیست ، نیابتاً از طرف پزشک انجام می دهد. تحت چنین شرایطی رابطه بین پزشک و پرستار در خصوص شیوه اجرای دستورات را می توان مشمول رابطه تابع و متبوع تلقی نمود و برای پزشک مسئولیت نیابتی قائل شد. ماده ی ۴۹۶ قانون مجازات اسلامی نیز با همین رویکرد، پزشک را در قبال تلف یا صدمه بدنی بیمار ناشی از معالجاتی که دستور انجام آن را به پرستار می دهد، ضامن تلقی می کند.

ماده ۴۹۶- پزشک در معالجاتی که دستور انجام آن را به مریض یا پرستار و مانند آن صادر مینماید، در صورت تلف یا صدمه بدنی ضامن است مگر آنکه مطابق ماده ۴۹۵ این قانون عمل نماید.

تبصره ۱- در موارد مزبور، هرگاه مریض یا پرستار بداند که دستور اشتباه است و موجب صدمه و تلف میشود و با وجود این به دستور عمل کند، پزشک ضامن نیست بلکه صدمه و خسارت مستند به خود مریض یا پرستار است.

رابطه پزشک و پرستار

ب- هنگامیکه پرستار مطابق با شرح وظایف شغلی خود و بر اساس دانش تخصصی خویش در غیاب پزشک، دستورات وی را اجرا می کند. در چنین شرایطی پرستار در خصوص شیوه انجام دستورات، تابع پزشک تلقی نمی گردد. تبصره ی ۱ ماده ۴۹۶ قانون مجازات اسلامی نیز در همین راستا، پرستاری که بر خلاف علم خویش، دستورات اشتباه پزشک را اجرا می کند و موجب صدمه یا تلف می گردد را راساً مسئول می شناسد.

پرونده شماره ۳ (مسئولیت پزشک در قبال قصور پرستار)

خانم ۳۸ ساله در بیمارستان بستری و تحت عمل جراحی برداشتن رحم قرار می گیرد و در روز سوم بعد از عمل ، متخصص جراحی زنان معالج دستور ترخیص وی پس از خروج درن را صادر می کند. پرستار جهت خارج کردن درن اقدام می کند اما به دلیل کشش نامناسب روی درن ، قسمت انتهایی آن کنده شده داخل شکم باقی می ماند و جراح مجبور می گردد طی عمل مجدد آنرا خارج نماید. متعاقباً بیمار نسبت به طرح شکایت علیه پرستار در مرجع قضایی اقدام می کند که جهت کارشناسی به پزشکی قانونی ارجاع می شود. در کمیسیون تخصصی پزشکی قانونی جراح زنان معالج بابت عوارض حاصل از باقی ماندن بخشی از درن در موضع عمل مسئول شناخته می شود و مسئولیتی متوجه پرستار نمی گردد.

پرونده شماره ۴ (مسئولیت استاد در قبال قصور دستیار تخصصی)

خانم ۳۲ ساله متعاقب زایمان طبیعی سخت در حاملگی دوم خود دچار پارگی شدید (درجه سه) ناحیه پرینه می شود. مراتب توسط دستیار ارشد رشته زنان و زایمان کشیک زایشگاه که در سال سوم تحصیل خود بوده است به استاد آنکال اطلاع داده می شود و استاد دستور ترمیم پرینه را به دستیار می دهد که توسط وی صورت می گیرد ، اما به دلیل عدم ترمیم مناسب عضله اسفنکتر مقعد ، موجب بی اختیاری مدفوعی می شود. بیمار اقدام به طرح شکایت علیه کادر زایمانی می کند. در کمیسیون پزشکی با توجه به اینکه حسب کوریکولوم آموزشی رشته جراحی زنان و زایمان ترمیم پارگی های درجه سه و چهار پرینه ، جزو مهارت های قابل انتظار دستیار سال سوم نیست و وی صرفاً می تواند تحت نظارت مستقیم نفرات ارشد خود این عمل را انجام دهد، استاد آنکال رشته زنان و زایمان بابت عارضه حاصل از نقص در تکنیک جراحی انجام شده توسط دستیار سال سوم رشته زنان و زایمان ، مسئول شناخته می شود.

پرونده شماره ۵ (مسئولیت بیمارستان در قبال عملکرد کادر پرستاری)

کودک هشت ماهه ای به دلیل خونریزی مغزی ناشی از ضربه سر به دنبال سقوط بر زمین تحت عمل جراحی بر روی جمجمه قرار می گیرد. در روز دوم پس از عمل والدین کودک متوجه وجود نواحی سوختگی در روی سینه و لاله گوشهای طفل می شوند که توضیح مشخصی در مورد علت ایجاد آنها از کادر درمان دریافت نمی کنند. لذا پس از بهبود و ترخیص کودک از بیمارستان اقدام به طرح شکایت علیه کادر درمان می کنند که جهت کارشناسی به پزشکی قانونی ارجاع می گردد. در بررسی های انجام شده منشأ دقیق سوختگی ها مشخص نمی شود و چند عامل احتمالی از جمله سوختگی به علت تجمع بتادین در هنگام جراحی ، سوختگی به دلیل مجاورت دستگاه گرم کننده در ریکاوری یا بخش مراقبت های ویژه ، سوختگی ناشی از تماس با سطوح فلزی هنگام استفاده از الکتروکوتر در حین جراحی ، و یا زخم فشاری ناشی از پانسمان فشاری توسط کارشناسان مطرح می گردد که در هر یک از حالات احتمالی فوق ، مسئولیت مراقبت و پیشگیری از وقوع آن با پرستار همان بخش بوده است. لذا در مجموع با این استدلال که عارضه فوق در قلمرو نظارتی بیمارستان اتفاق افتاده و اگرچه پرستار مشخصی بابت بروز آن قابل شناسایی نیست ، در هر صورت از آنجا که همه پرستاران کارمندان بیمارستان هستند که تحت هدایت و مدیریت بیمارستان انجام وظیفه می نمایند ، این عارضه در هر بخش از بیمارستان که اتفاق افتاده باشد شخصیت حقوقی بیمارستان باید بابت نواقص حاصل از تجهیزات و یا عملکرد کارکنان خود پاسخگو باشد و لذا در این مورد بیمارستان بابت بروز سوختگی های مذکور در بدن طفل ، مسئول شناخته شد.

پرونده شماره ۶ (مسئولیت دانشکده پزشکی در قبال قصور دستیار تخصصی)

مرد جوان موتور سوار متعاقب حادثه ترافیکی به اورژانس بیمارستان دولتی یکی از شهرستان های استان مراجعه کرده و به دلیل درد شکم جهت بررسی بیشتر بستری می شود. جراح آنکال بیمارستان ، دستیار سال چهارم رشته جراحی عمومی دانشکده پزشکی مرکز استان بوده که در حال گذراندن طرح یکماهه دستیاری در بیمارستان شهرستان بوده است. وی پس از معاینات اولیه و درخواست آزمایشات لازم و عدم تشخیص نکته ای خاص ، بیمار را با دستور دارویی مسکن مرخص می کند. پس از حدود ۴۸ ساعت ، بیمار در شرایط شوک و کاهش هوشیاری به اورژانس همان بیمارستان آورده می شود ولی علیرغم انجام عملیات احیاء، فوت می کند. پس از کالبدگشایی در پزشکی قانونی ، علت فوت پریتونیت ناشی از پارگی روده باریک تشخیص داده می شود. در کمیسیون پزشکی قانونی، عدم توجه کافی دستیار جراحی به علائم حیاتی و نتایج معاینات شکمی مصدوم و عدم انجام بررسی های تکمیلی منجمله سونوگرافی شکم ، از مصادیق بی مبالاتی دستیار جراحی تلقی شده که موجب عدم تشخیص پارگی روده و عدم انجام بموقع عمل جراحی گردیده است و نهایتاً در فوت مصدوم تأثیر بسزایی داشته است. بر این اساس و از آنجا که دستیار جراحی هنوز تحت آموزش دانشکده پزشکی و در حال طی کردن دوران دستیاری بوده و پروانه کار مستقل به عنوان جراح نداشته است، شخصیت حقوقی دانشکده پزشکی بابت تبعات حاصل از قصور دستیار مربوطه ، نیابتاً مسئول شناخته شد.

جایگاه قاعده «مسئولیت ناشی از فعل غیر» در نظریات کارشناسی مراجع پزشکی

نظریه مسئولیت ناشی از فعل غیر در سه دسته از پرونده‌ها تحت شرایط زیر بکارگرفته شده است:

الف - **عدم نظارت مافوق:** در شرایطی که قصور اشخاصی که رفتار سهل‌انگارانه از جانب آنان سر زده است قابل انتساب به عدم اعمال نظارت و برنامه‌ریزی صحیح از جانب مسئولین مافوق بوده است.

ب - **محول کردن وظیفه غیر قابل واگذاری:** در مواردی که شخصی انجام اموری را که قانوناً در حیطه وظایف و مسئولیت‌های خود او می‌باشد به شخص دیگری که واجد صلاحیت مستقل در انجام آن عمل نیست محول کرده است.

ج - **سبب مجمل:** در شرایطی که مباشر عمل سهل‌انگارانه ، یک فرد نامشخص از بین چند نفر است که همه آنان کارمند یک مجموعه هستند و آن مجموعه به نیابت از کارکنان خود مسئول تلقی گردیده است.

فواید بکار گیری مسئولیت ناشی از فعل غیر در حوزه پزشکی

- ۱- گرایش بیشتر کارفرمایان به اصلاحات ساختاری.
- ۲- تسهیل جبران خسارت آسیب دیدگان.
- ۳- تسهیل و تسریع رسیدگی های قضایی.
- ۴- کاهش رویکرد «پزشکی تدافعی» در کارکنان.

با سپاس از توجه
همکاران گرامی

